

V Brně 11. 6. 2021

Nejzáhadnější jevy našeho pravěku v Krumlovském lese

Přednedávnem vyšla druhá a patrně již poslední monografie o pravěké těžbě v Krumlovském lese - *Těžba a rituál, paměť a transformace. Uzavírky šachet a obětiny z doby bronzové v Krumlovském lese*. Na rozdíl od té první z roku 2010 se zabývá jen starší dobou bronzovou a zahrnuje výzkumy v letech 2009 až 2016. Později se zkoumala už jen těžba ze střední doby kamenné čili mezolitu, tedy z doby, jež těsně předcházela vzniku zemědělství v době před 7,7 tisíci lety.

V čem spočívá význam zjištění, o nichž nová kniha pojednává?

„Patrně jsme objevili, prozkoumali a na světlo vydali nejnepochopitelnější a proto i nejzáhadnější jev našeho pravěku“ začíná své povídání Martin Oliva. Jeho záhadnost nevyplývá z dávného a nedostatečného výzkumu, který ponechal mnoho nezodpovězených otázek a prostoru pro fantazii, (což je třeba případ známé Býčí skály, kde ani nevíme, jak tam nálezy ležely a co tam po výzkumu zůstalo, natož co se tam vlastně odehrávalo), jak to bylo v Krumlovském lese, víme docela přesně, přestože další generace se jistě doberou k ještě podrobnějším poznatkům.

Co tedy kniha přináší nového? „Bylo známo již dříve, že jde o jedno z největších těžních polí evropského pravěku, s dochovaným reliéfem i nadzemními terénními tvary v podobě kamenných sedátek. To je zde zcela unikátní, stejně jako provozování těžby od mezolitu do starší doby železné. Něco takového nemá nikde jinde na světě obdoby“ pokračuje Oliva. Až do staršího eneolitu se zdařilejší polotovary odtud odnášely k dalšímu použití.

V kultuře se zvoncovitými poháry se však vše změnilo! Od té doby zůstávalo téměř vše na místě, takže to, co se pracně vytěžilo a našťípalo, se nahnulo zpět do šachet, navršilo na haldy a vysypalo na údolní svahy. Toto plýtvání vrcholí ve starší době bronzové, která tu zanechala tisíce tun vytěženého rohovce, jader, úštěpů a výrobního odpadu. Jediný čtvereční metr tu může vydat víc těchto produktů než všechna pohřebiště a sídliště únětické kultury dohromady, pokud ovšem vyloučíme velkosídliště u nedalekých Kubšic, kde se šťípači z Krumlovského lesa scházeli a předváděli si své dovednosti.

V době únětické kultury, která spolu s následující věteřovskou skupinou spadá do starší doby bronzové, se v Krumlovském lese dolovalo na nejrozsáhlejší ploše a z nejhlubších šachet dosahujících hloubky až osmi metrů. Dobýval se tu jurský rohovec, původně uložený ve vápencích, podobných těm, které známe ze Stránské skály u Brna nebo z Pálavy. Ty krumlovské ale později podlehly erozi, takže z nich zůstaly jen rohovce, uložené potom do písků třetihorního moře a do písčítých hlín s kamennou drtí z podložních granodioritů. Zmíněné velmi tvrdé sedimenty představují těžnou sloj právě v místech, která jsme zkoumali v posledních letech, to znamená v prvním a druhém revíru. Zkoumaných lokalit s komplikovanými sledy vrstev bylo tolik, že nezbývá než začít od konce, tedy tím, co vyšlo najevo až na závěr výzkumu a čeho jsme si do té doby příliš nevšimli.

Těžební šachty, někdy až několikametrové hloubky i průměru, se nacházely na temenech několika terénních hřbítků a na jejich úbočích. Všechny dobývky překrývá různě mocná vrstva stařin. Nyní se ukázalo, že mocnost této vrstvy směrem po svahu klesá, místo aby narůstala, jak by bylo z pracovních důvodů obvyklé – odkopávaná hlína se přece vždycky hrne ze svahu dolů, nikoli nahoru, a i její ponechávání na místě by zamezilo v přístupu k šachtám a v otevírání dalších. Navíc: mocnost nánosů na vrcholech hřbítků činí až tři metry – kde se tu vzalo tolik sedimentu, když šachty, které překrývá, jsou jím zcela vyplněny a něco je ještě na svazích?

„Možný závěr je jen jeden“ popisuje nálezy Martin Oliva, „před hloubením šachet došlo k plošnému snížení horních partií hřbítků, přičemž odkopáný sediment, a pak taky rubanina z šachet, byl původně odhazován dolů po svahu. V jistém okamžiku však převládl dojem, že země

(resp. Země) byla už příliš pozměněna (ergo snad „zraněna“), a vše se muselo vrátit do původního stavu.“

Zpětné nanášení stařin do svahu bylo provázeno intenzivním a stále silicím štípáním vytěžených rohovců, protože horní partie násypů jsou jimi promíseny nejvíce. Tato interpretace je ostatně v souladu s motivací celé těžby od samého začátku. Pokud se vytěžené rohovce prakticky neodnášely, musel popud k jejich (nesmírně pracnému!) dobývání vycházet odjinud než z praktické potřeby surovin na výrobu nástrojů. Tomu nasvědčují i depoty rozštípaných rohovců v šachtách a v haldách. V jednom případě provází koncentrace velkých naštipnutých bloků nádobu únětické kultury, stojící na dně šachty, na další hrnci jsme narazili nade dnem další dobývky. Pro lidi doby bronzové byl Krumlovský les zřejmě krajinou předků, protože tu byly vidět pozůstatky jejich dávné činnosti. A za dar z podzemního světa předků byl považován i sám rohovec z podzemních slojí, o němž se vědělo, že odedávna sloužil k výrobě nástrojů a zbraní. V rámci jediné ideologie tedy proti sobě působily dvě tendence: úcta k darům předků a úcta k jejich krajině, která se těžbou rohovce nevyhnutelně ničila. Nejprve dominovalo první hledisko, posléze převážilo to druhé. V knize nabízíme četné analogie takové proměny přístupů i odjinud, např. ze světa západoevropských megalitů, které rozhodně nebyly jen stabilními hrobkami nebo věčnými krajinnými megasymboly. Megality se totiž všelijak přestavovaly a třeba i kácely, aby jejich části posloužily ke zvýšení uctívání předků v monumentech jiného typu (srov. kusy menhirů v pozdějších hrobkách). Při takových de- a rekonstrukcích se vždy něco skrývalo, přenášelo, vystavovalo jinak, ale v zásadě neničilo, jen trochu měnilo účel a smysl.

Není třeba zdůrazňovat, že tyto výsledky a hlavně jejich výklad bude přijat s nedůvěrou, a to jak prostými lidmi – vyznavací „zdravého selského rozumu“ – tak odborníky, kterým přenášení motivací současných lidí do minulosti taky většinou není nijak vzdáleno. Rozhodující ovšem je, že nejde o nějaké výmysly, ale o nezvratně zjištěné skutečnosti, a ty bychom měli nějak vysvětlit. Můžeme samozřejmě psát úvahy o tom, že se tu opatřovala surovina na značně již zastaralé nástroje, a před všemi rozpory a nepřijemnými otázkami zavřít oči. Anebo se snažit vyzvednout a vysvětlit právě to, co současnému modelu nevyhovuje, což ve vědě vždycky znamená směr kupředu. Nadešel čas odmítnout zaužívaná klišé o neustálé snaze pravěkých lidí vylepšovat techniku za účelem boje s nelítostnou přírodou a o jejich ochotě dělat jen to, co jim přinese nějaký hmotný prospěch. Praktické uvažování ve stylu „zdravého selského rozumu“ zkrátka pro starší pravěk (zhruba tak do doby železné) neplatí. Korunu mylných přístupů k pravěku představoval donedávna povinný marxismus, protože ten není ničím jiným než domýšlením ekonomických aspektů „hmotářského“ přístupu k životu. A ten tu z počátku nebyl, vznikl až v průběhu dějin.

„To ovšem neznamená, že by si pravěcí lidé nehodlali opatřit dostatek stravy nebo zajistit přebývání v příjemném teple a suchu. Jistě chtěli, něco pro to udělali, ale příliš na to nemysleli. Tyto nezbytné činnosti se vykonávaly mechanicky a inovace nebyly vítané. Nejvíce vynalézavosti a technického umu se uplatnilo na stavbách, jež se zmíněnou snahou o spočinutí v suchu a teple nesouvisely, a směřovaly kamsi do sfér duchovních – k předkům a božstvům. Konkrétně to byly hroby, symbolická terénní znamení, rituální okrsky a chrámy. Bodré lidové chytráctví praví, že co archeologové neumí vysvětlit (samozřejmě jako něco materiálně praktického), prohlásí za rituál. Tyto názory se kupodivu nacházejí i mezi samotnými archeology. Každý z pravěkých jevů musíme dekódovat ze všech možných hledisek tehdejšího nazírání a na soudobé třídění jejich významu (technický, zásobovací, společenský, sakrální apod.) zcela zapomenout,“ uzavírá Oliva podivuhodný příběh z Krumlovského lesa.

Tiskový a PR servis MZM:

RNDr. Barbora Javorová, bjavorova@mzm.cz; tel. 602 812 682,

Doc. PhDr. Martin Oliva, Ph.D. Dr.Sc., Ústav Anthropos, moliva@mzm, 605 309 393